

ВУЛЕ ЖУРИЋ

ФОРЕНЗИКА ИТАКЕ

На Ишјаки и ја бих да убијам

Црњански

Београд је тог јунског јутра шездесет и шесте био пре испражњен него празан. Као да је толиком одсуству људи и аутомобила на улицама претходио велики покрет, добро испланирана и још боље спроведена операција. А напосто – људи су већ увелико користили годишње одморе и једина операција која је тренутно била у току тицала се његове смене, због чега су га тако рано и спроводили на батајнички аеродром.

Потиљак његовог возача Кеџмана кретао се у границама одредби правила службе, док се у тишини која је испуњавала кабину службене лимузине слутио прстохват прекомерне напетости, коју није успео да одагна ни краткотрајни, сасвим изненадни и приватни осмех секретара који испуни ретровизор само неколико тренутака пре него што се јагуар зауставио на писти на којој су их чекали авион, генерал, генералова пратња и неки председнички људи.

Секретар изађе из кола и крену да му отвори врата, а Кеџман му, не окренувши се, пружи десну руку. Прихвати је нежно, да му не би ишчачио раме, по коме га, потом, потапша, храбрећи себе, те изађе на писту и пружи руку своје секретару, а генерал пружи руку њему.

„Друже Марко”, рече његов стари ратни друг и одмах додаде, „Леко!”

„Буразеру..., побратиме”, поздрави га пре као да се нису видели сто година него као да се растају на дужи период, у последњем тренутку удвостручивши дозу те краткотрајне и јалове присности.

Кнедле које су им стајале у грлу беху справљене у истој кухињи, а да би некако прогутао своју, генерал му показа да први уђе у авион и он то схвати онако како је и требало: самураји се, у знак поштовања, једни другима клањају, док комунисти имају друге начине на које исказују поштовање према својим саборцима!

Његова кнедла, међутим, остаде тик под чвором кравате која је, није смео да помисли, лако могла постати и омча. Спусти се у удобно седиште до прозорчета кроз које, ипак помисли, последњи пут види макар делић стварности настале након најновијих уставних промена. И уместо да још једном разувери самога себе тако што ће још једном, у глави и срцу, разложно изнети све аргументе који говоре против бојазни да је кренуо на састанак са смрћу а не са врховним командантом, он ипак још једном помисли како су боје тог света који су створили исувише јарке. Зато је толико и волео црно-беле фотографије, на којима су сви ти догађаји, приредбе, свечаности, састанци, путовања изгледали кудикамо веродостојније. Што краћи потпис испод што масовније фотографије говори много више од фотографије каквог прелепог предела над седиштима у купеима вагона прве класе југословенских железница. Није, ето, стигао да друговима изнесе предлог да се фотографије Триглава, слапова Крке, Ловћена и главних градова социјалистичких република замене фотографијама са партијских конгреса и Титових посета фабрикама и пољопривредним комбинатима, и далеким и пријатељским земљама Трећег света.

Али овога пута нас неће сликати, јер, Леко, коначно се подсмехну себи, сада можеш лепо да се сликаш! Моша, мој Леко, настави да се самоподјебава, али не Пијаде!

Бар да уме да опсује као тај сурови, весели старац!

Истина, оно, пробао је да им наглас јебе све по списку након састанка Извршног комитета, када су га начели као дуго чувану конзерву сардина, али у тим тренуцима у њему је дошло до прекида тона, а псовати се мора разговетно, као кад онај Сурутка на радију чита најновије вести.

Када је изашао из сале и сео у јагуар, једино што је осећао били су тескоба и смрад. Отворио је прозор, повратио глас, схватио да ипак неће повратити, па онда рекао Кеџману да и он спусти стакло, али смрдело му је и када је ушао у кућу, затворио све прозоре, пустио најгласније плочу Ђорђа Марјановића Другови из мог дворишта, и ћутке, јако, загрлио своју жену.

Све је то због тебе, мислио је, док ју је стезао око струка и десну руку спуштао ка њеном мршавом дебелом месу, али знам и да си недужна онолико колико је она вештица крива. Ђока је певао песму Мала тужибаба, он је и другу руку спустио под женина

леђа а она је то волела и није схватила да толико ништа не ваља све док је није угризо за раме, јер је до тада никада није нигде угризо. Одгурнула га је, склонила иглу са винила, поправила фризуру и дупе, и тек тада га погледала у очи.

У њима беше остала само вера.

Вође револуције не би смели да имају жене, хтеде да шапне стјуардеси која је дошла да провери да ли је добро везан али, богу хвала, завртеше се пропелери који не развејаше страх, јер га тог јутра беше толико да је један добар комад остао на батајничкој писти, која ускоро нестане из гобленастог оквира прозорчета металне птице у коме се одмах потом нацрта млазњак.

„Процедура”, промрмља генерал и обори поглед кроз свој прозор, одакле су се видела бескрајна јорганаста поља беличанствених облака.

Ето, били су на социјалистичком небу, на коме га је чувао цео један војни авион. Или је од њега чувао небо?

Александар Ранковић наслони главу на белу пресвлаку узглавља своје, то му наједном паде на памет, можда и последње фотеље, затвори очи и покуша да врати филм двадесет и пет година уназад, у лето четрдесет и прве, када је, након тешких батина које је добио у Гестапоу, лежао у градској болници и глумио да је без свести све док га, уз жестоки пичвајз и пуцњаву, нису ослободили и пребацили на слободну територију.

А сада су га враћали назад и све је морао да ради обрнуто: и доле, на писти, и овде, у авиону и после, када слете, па их преко сињег мора превезу на Брионе, и још касније, ако га врате и прогласе бившим, мораће све да их увери како тачно зна шта му се дешава и због чега.

А није имао појма!

Док су га функционери из најужег партијског и државног врха оптуживали за плетење прислушне мреже око маршаловог дедињског гнезда, он се упињао да чује себе, да издвоји те речи које је, негде, изговорио ко зна када и које му, ево, секу главу. Али откако су му пре седам дана на том састанку Извршног одбора на ту исту главу сасули кофу гована, једино што је умео било је да не спава. И уместо да у тим силним сатима зурења у плафон покуша да открије одакле је све то дошло и куда ће све ићи, уместо да размишља, њему су на памет падали неки глупи стихови о несаници. Нешто као: иди, иди, несанице, па се онда помињало неко лице и све тако неке глупости. Прво је покушавао да се сети целе песме, потом је пробао да погоди ко је ту песму написао, мада је одмах знао да није Давичова, а онда је схватио да стихове, у ствари, смишља он!

Пред зору је чак почињао и да је певуши.

Е, а сада му је у глави ту песму свирао цео народни оркестар!

Ето, такве ствари би требало знати о људима, а не шта говоре једни другима. Американци и Руси мора да су већ измислили уређаје за дешифровање тишине. Људи су опасни ако ћуте, још опаснији када прећуткују. Међутим, чим зину, постају лак плен. Ришељеу је, сетио се, наводно требало десетак редова да некога пошаље на гилотину. Два тренутка тишине, помисли, задовољан што је она песма најзад ишчилела из његове неиспаване главе, дајте ви мени, другови и другарице, два тренутка нечијег ћутања и брајко има да буде готов, ни обе Мораве, ни Сутла га неће опрати!

А о чему је то, онда, он ћутао?

Које су то речи које није изговорио и због чијег ће неизговарања до краја живота морати да ћути. Јер – ћутаће! Па није, забога, Ђилас?! По њему су назвали цео један град. Па он је..., али онда схвати: више нисам!

Да ли се то десило приликом недавне посете Москви, када су га дочекали, угостили и испратили као самога цара, натукнувши у једној од стотину здравица да га виде као наследника Јосипа Броза. Или ће пре бити да га Стари склања јер он није хтео да склони Бевца? Или га склањају јер је довео Ћећу, или што су већ склонили Крцуна?

Умало се не насмеја помисливши на све те надимке.

Плави, Боби, Ћећа, Бевц, Ћидо, Марко, Црни, Бели, Роћко, Стево, Коча, Моша, Брадоња, Геџа... Стари... Валтер... Тито.

Другови из мог дворишта, досети се наслова Ћокиног сингла, погледа генерала и схвати да овај нема надимак!

Али то га није спречавало да с њим и службено и приватно не проговори ни реч све док нису слетели, одвезли се до пристана, ушли у чамац и сасвим се приближили острву на чијој су обали стајали до зуба наоружани војни полицајци.

„Ништа се страшно неће десити”, довикнуо му је на ветру и онда му спустио руку на бутину. „Стари те је због тога и позвао, да све разјасните и наставите заједно ка нашем циљу.”

Чак му се и осмехнуо. А он је гледао кроз генерала као кроз воду. Мутљаг, буразеру, хтеде да му шапне, загрли га и повуче преко ограда, у амбис, али чему, када су већ увелико дотакли дно.

И генерал Гошњак је то знао.

Или није?

Док је чамац пристајао и док су га везивали – чамац, а не њега – удахну мирис мора и обори поглед у свој одраз у води. Лелујао је, био час ужи, час шири, лице му се час кезило, час осмехивало, али за разлику од њега – успешно се одржавао на немирној површини.

Нису им дали да прошетају до зграде, већ су их сместили у отворени цип и превезли тих неколико стотина метара.

Прошлого јула био је на том острву само у купаћим гаћама. Било је дошло време за ручак, а Стари је рекао да нема потребе да се облаче.

„Човјек се мора једном и опустити.”

И он га је, као и увек, послушао, а није требало. Јер, као да се више никада није довољно обукао. Пресвлачио је он одела, мењао ципеле, носио капуте и мантиле, у лову јакне и прслуке, главу је покривао шеширима, капама, качкетом, али никада није престао да се осећа помало го и бос, најједном изложен и рањив, све мање опасан.

Као да су све просторије у којима би се појавио биле без изуметка очишћене од страха. Страх који је требало да преплави друге када се он појави баш као што је преплавио њега и генерала када је у замрачени салон ушао човек коме никада неће престати да верује.

И сада га је, најблаже речено, волео.

„Сједните, другови”, рекао је њему и генералу и није скинуо тамне наочаре до краја разговора који је трајао скоро четири сата.

Наравно да оптужбе за прислушкивање нису поменули ни једном једином речју.

Шта би дао да је могао да преслуша тај њихов последњи разговор: све те речи, тон којим их изговарају, ваздух који троше, звук намештаја на коме седе, галебове који напољу лете.

„Онда, видимо се на пленуму, за три дана”, рекао му је на крају и стиснуо руку, а онда се сетио још нечега. „И не замјери друговима када те буду жестоко нападали. Ти знаш да то тако мора. Овај пленум је важан за наш даљи развој и сви га морамо посматрати у најширем могућем контексту. Ово ће проћи и ми ћемо и даље сурађивати.”

Курац, бато!

Три дана касније, на месту Бриона беше неко друго острво. Чак су и галебови кликтали оптужујуће, а у изолазицији којој су га подвргли дојучерашњи другови и сарадници није успевао да склепа ни најпростију мисао. Осећао се као мртвачки сандук у који само што није легао.

Одрвенео па омлитавео, ознојен па најежен, седео је у својој соби и чекао да му доставе радне материјале, које су остали чланови Централног комитета већ увелико листали, седећи на клупама дуж морске обале, под палмама. Било је потребно само да баци поглед на неколико првих ставова из налаза Комисије, па да схвати да он то неће моћи да разуме ни кроз стотину година.

Али ако никада неће моћи да их разуме, опростиће им, и то одмах, на лицу места!

Само зато је и говорио и првог и другог дана, јер је сматрао да мора да призна своју кривицу, о којој до тог јутра није ништа знао, укључујући и све оне гадости које су почели да му приписују након његовог првог иступања.

А док је говорио, и када је престао да говори, у грудима му је, уместо срца, откуцавала крагујевка. Могао је да експлодира сваког тренутка. Уредно избријано лице му постаде сиво, док је у ушима и слепоочницима тутњало као да ће из њега да искочи афричко племе.

„Иди одавде!” пред почетак наставка седнице, после доручка, рекао му је Гошњак. „Не мораш ово да слушаш. Није ти добро, Леко, умиреш. И мене су преварили.”

„Остаћу”, рекао му је и пробао да се осмехне. То су биле последње речи које су разменили.

А онда, као да су га лансирани у космос.

Само будала је могла да помисли како се тог предвечерја докопао копна, јер свет у који се искрцао беше једно велико пусто острво на коме ће морати да проведе остатак живота.

Ипак, трудио се да пред женом и синовима буде човек који им се вратио и да све оно што му се тако брзо десило и није толико лоше. Пре свега, имаће више времена једни за друге и, хвала богу, био је жив.

Али ускоро је свима у кући постало јасно да не постоји било какво време. Времена, онаквог какво су трошили пре његовог повратка са острва, за њих више није било. Свака секунда на њиховим сатима била је испуњена питањем које никада неће успети сасвим да формулишу. Цео њихов преостали живот биће тек један стамени упитник, а нико од њих није сигуран да ће његова смрт, када једном дође, бити било какав одговор.

Ближила се јесен и он је крајем септембра приметио да му је коса баш порасла. Кеџман је још крајем августа распоређен на другу дужност, али секретара му још увек нису били одузели. Претпостављао је да ће његов секретар остати у вили из које је требало да се иселе чим нађу одговарајући смештај, те да ће наставити да буде користан неком другу који се ту досели.

„Не знам ко би могао да ме подшиша?”, рекао је секретару чим је овај ушао у његову радну собу у којој је, по повратку са острва, проводио по цео дан, сређујући документацију.

„Да позовем берберина из Централног комитета?”

„Али он сигурно нема свој прибор, а ја нећу да...”

„Отићи ћу до прве берберске радње на Дедињу.”

„Али ја не бих да...”

„Не брините. Замолићу човека да дође овамо.”

„Хоће ли штети?”

„А зашто не би хтео?!”

„Јер више не мора.”

Сутра после подне, у вилу у Ужичкој 25 дошао је берберин, који је са собом био донео прибор. У црној ташници је понео све сем огледала.

На крају су скинули крило ормана са чије је унутрашње стране било велико огледало и наслонили га на зид у ходнику. Сео је на столицу коју су донели из салона, берберин му је преко трупа ставио бели чаршав, чије је ивице пажљиво уметнуо између врата и крагне беле кошуље и онда почео да чешља ижђикалу, густу косу.

„Онда, друже Леко, како ћемо?”

Берберин је ишчекујући гледао његов одраз у огледалу. У десној руци је држао спремне маказе.

Сад ће да ми је отфикари, помисли и беспомоћно слегну раменима, па склопи очи и зачу брзу шкрипу отварања и затварања маказа.